

włoskiego, które nie mogło się zdecydować, czy krzyż jest symbolem religijnym, czy też nie. O dziwo, stanowisko syna rabina było najlepszą obroną praw milczących chrześcijan do korzystania ze swojej wolności religijnej. I chociaż w pewnym momencie wystąpienie nazwane zostało przez rozżalonego słuchacza „kazaniem”¹², to było ono z gatunku tych kazań, których się nie zapomina. Niosło w sobie ono wiele optymizmu i nadziei dla świata, który szermując hasłami tolerancji, coraz mniej jej przejawia wobec osób wierzących. Na szczęście, podczas gdy chrześcijanie trudzą się ryglowaniem bram do swego getta, o ich prawo do bycia chrześcijanami walczy wierzący żyd. Podczas gdy wiara stała się głupstwem dla świata, argumentacji Josephe’a Weilera trudno odmówić słuszności, gdyż występuje on równocześnie (sam twierdzi, że przede wszystkim) jako praktykujący konstytucjonalista.

Tomasz Sieniow

VIII Ogólnopolskie Sympozjum Prawa Wyznaniowego, Zjazd Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego, nt. *Finansowanie kościołów i innych związków wyznaniowych*, Konstancin-Jeziorna, 18-19 maja 2011 r.

W dniach 18-19 maja 2011 r. w Konstancinie-Jeziornie odbyło się VIII Ogólnopolskie Sympozjum Prawa Wyznaniowego połączone ze Zjazdem Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego pt.: *Finansowanie kościołów i innych związków wyznaniowych*. Zorganizowania tego naukowego spotkania podjęły się katedry: Prawa Wyznaniowego i Konkordatowego na Wydziale Prawa i Administracji oraz Prawa Wyznaniowego i Konkordatowego na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie we współpracy z Polskim Towarzystwem Prawa Wyznaniowego. Honorowy patronat nad Sympozjum objął Wojewoda Mazowiecki Jacek Kozłowski.

¹² Nie wiem czy był to najlepszy znak gościnności, gdy znamienitemu gościowi, który przemierza Atlantyck, by podzielić się swoją wiedzą, jeden z reprezentantów gospodarzy „dziękuje za kazanie”.

Otwarcia sympozjum i powitania przybyłych gości dokonał ks. prof. dr hab. K. Warchałowski kierownik Katedry Prawa Wyznaniowego i Konkordatowego WPiA UKSW. Następnie słowa powitania do zebranych skierowała Prorektor UKSW prof. dr hab. D. Kielak. Do słów powitania dołączył się także dziekan WPiA UKSW prof. dr hab. M. Michalski. Dopelnieniem inauguracji sympozjum były również słowa powitania wypowiedziane przez Prezesa Polskiego Towarzystwa Prawa Wyznaniowego prof. dra hab. T.J. Zielińskiego (ChAT) oraz Kierownika Katedry Prawa Wyznaniowego i Konkordatowego WPK UKSW ks. prof. dra hab. J. Krukowskiego. W tych krótkich wystąpieniach dokonano przybliżenia tematyki zorganizowanego sympozjum, podkreślając jej aktualność i doniosłość.

Przewodnictwo sesji I pt.: *Zagadnienia wprowadzające i historia*, objął prof. dr hab. W. Uruszczak (UJ). Jako pierwszy swoje wystąpienie wygłosił ks. prof. dr hab. P. Stanisz (KUL) nt.: *Sprawy majątkowe jako element stosunków między państwem a związkami wyznaniowymi*. Prelegent omówił pojęcie stosunków pomiędzy państwem a związkami wyznaniowymi oraz pojęcie spraw majątkowych. Następnie podjął próbę odpowiedzi na pytanie, czy i w jakim zakresie sprawy majątkowe są częścią tych stosunków. Punktem odniesienia podjętych rozważań stały się przepisy art. 25 ust. 4 i 5 Konstytucji RP wprowadzające metodę konsensualną kształtowania tych relacji. W ostatnim słowie prelegent zajął się zagadnieniem Funduszu Kościelnego.

Jako kolejny głos zabrał ks. prof. dr hab. D. Walencik (UO) nt.: *Formalnoprawne uwarunkowania stanowienia regulacji prawnych dotyczących finansowania związków wyznaniowych w Rzeczypospolitej Polskiej*. Prelegent skupił się na praktyce parlamentarnej dotyczącej ustaw odnoszących się bezpośrednio do kwestii finansowania związków wyznaniowych. Przywołane zostały ustawy indywidualnie regulujące status prawny związków wyznaniowych uchwalone przed wejściem w życie Konstytucji z 1997 r. oraz omówiony został pokrótce proces ich tworzenia na zasadzie dwustronnej. W dalszej części wskazano i omówiono ustawy, które w swojej treści normują zagadnienia dotyczące finansowania związków wyznaniowych, skupiając się w sposób szczególny na zagadnieniach proceduralnych.

Kolejne wystąpienie wygłosił ks. prof. dr hab. W. Góralski (UKSW) pt.: *Finansowanie instytucji kościelnych i duchowieństwa w regulacji wybra-*

nych umów konkordatowych okresu posoborowego. Prelegent na wstępie podkreślił, że realizacja misji duchowej Kościoła w zakresie organizowania i sprawowania kultu, nauczania, prowadzenia dzieł miłosierdzia, czy utrzymania duchownych wymaga niezbędnych środków materialnych. W dalszej części skupił się na źródłach pozyskiwania tych środków przez związki wyznaniowe. Sprawy te są przedmiotem regulacji konkordatowych, czyli umów zawieranych przez Stolicę Apostolską z państwami. Ponadto przykładowo omówił umowy konkordatowe z takimi państwami, jak: Hiszpania, Chorwacja, Portugalia.

Finansowanie kościołów i innych związków wyznaniowych na ziemiach czeskich w XX wieku wraz z zagadnieniem restytucji majątkowej po 1989 roku to temat podjęty przez dra P. Leszczyńskiego (PWSZ w Gorzowie Wlkp.). Prelegent rozpoczął wystąpienie od przedstawienia rysu historycznego dotyczącego przynależności politycznej ziem czeskich. System finansowania związków wyznaniowych w Czechach, zdaniem autora, swoją proveniencją sięga charakterystycznego systemu, jakim był józefinizm. Prelegent przedstawił rozwiązania wykształcone w tym systemie, które stanowiły podstawę finansowania związków wyznaniowych. W dalszej części skupiona została uwaga na omówieniu kolejnych reform prawnych dotyczących finansowania tych podmiotów na ziemiach czeskich.

Następne wystąpienie zatytułowane: *Polityka państwa pruskiego wobec finansów Kościoła katolickiego w XVIII – XX wieku* zostało wygłoszone przez ks. dra hab. M. Różańskiego (WSM). Prelegent na początku wystąpienia wskazał na przekrój wyznaniowy ludności zamieszkującej państwo pruskie od XVIII wieku, wskazując tereny zamieszkiwane przez ludność wyznania katolickiego. Omówione zostały trzy okresy polityki państwa w zakresie finansowania związków wyznaniowych. Pierwszy okres związany był z oświeceniową tendencją sekularyzacji dóbr kościelnych, drugi okres charakteryzował się racjonalizacją systemów podatkowych państwa, natomiast trzeci okres to okres *kulturkampf*. Rozważania te dotyczyły dokonywania kolejnych reform finansowania związków wyznaniowych i przybliżenia podstaw normatywnych tych rozwiązań.

Jako kolejny swoje wystąpienie zatytułowane: *Formy materialnego wspierania nie(rzymsko)katolickich kościołów w okresie PRL-u na terenie byłego województwa rzeszowskiego* wygłosił ks. prof. dr hab. S. Nabywaniec (URz). Prelegent wskazał, że na terenie byłego województwa rzeszow-

skiego funkcjonowało kilkanaście związków wyznaniowych niekatolickich. W wystąpieniu szczególną uwagę skupiono na Kościele prawosławnym i polskokatolickim. Autor wskazał i przedstawił formy wspierania finansowego tych związków wyznaniowych z Funduszu Kościelnego. Omówiona została ponadto działalność Urzędu do Spraw Wyznań na tym terenie w stosunku do wskazanych kościołów.

Kolejne zagadnienie zatytułowane: *Instrumentalne wykorzystywanie środków Funduszu Kościelnego w latach 1950–1989* zostało przedstawione przez mgra M. Zawislaka (KUL). Prelegent rozpoczął od omówienia okoliczności powstania Funduszu Kościelnego ze wskazaniem podstaw normatywnych. W dalszej części uwaga skupiona została na samej istocie tej instytucji jako rekompensaty za przejęte nieruchomości kościelne przez państwo ze wskazaniem źródeł uzyskiwania dochodów przez ten Fundusz oraz sposobie wydatkowania środków z Funduszu Kościelnego. Ponadto przedstawił i omówił wybrane przykłady instrumentalnego wykorzystania środków z Funduszu Kościelnego.

Po wygłoszonych referatach miała miejsce ciekawa dyskusja, w której udział wzięli oprócz referentów: mgr A. Siciński, dr A. Czochara, prof. dr hab. T.J. Zieliński, prof. dr hab. M. Pietrzak, dr hab. Z. Zarzycki, dr M. Czuryk, prof. dr hab. W. Uruszczak.

Sesja II, zatytułowana: *Podatek i ubezpieczenie*, odbyła się pod przewodnictwem ks. prof. dra hab. H. Misztala (KUL). Jako pierwszy w tej sesji głos zabrał prof. dr hab. R. Mojak (UMCS) nt.: *Powszechny podatek kościelny jako forma finansowania działalności kościołów i innych związków wyznaniowych*. Prelegent na początku podkreślił, że zagadnienie, które opracował, jest wieloaspektowe. Wystąpienie w szczególności zostało poświęcone próbie sformułowania podstawowych zasad systemu podatkowego na przykładzie rozwiązań niemieckich. W dalszej części autor poczynił kilka uwag na temat możliwości wykorzystania rozwiązań i doświadczeń niemieckich na gruncie polskim z uwagi na perspektywę reform systemu finansowania kościołowi innych związków wyznaniowych.

Kolejny referat wygłosił prof. dr hab. J. Koredczuk (UWr) pt.: *Ulgi podatkowe z tytułu darowizn jako źródło finansowania kościołów i innych związków wyznaniowych oraz ich działalności*. Wystąpienie zostało skoncentrowane na omówieniu reżimu prawnego darowizn, których

można dokonywać na rzecz związków wyznaniowych jako form finansowania tych podmiotów. Prelegent skupił się na darowiznach na rzecz kultu religijnego i na kościelną działalność charytatywno-opiekuńczą oraz ulgach podatkowych przysługujących darczyńcom z tytułu poczynienia wskazanych darowizn. W wystąpieniu wskazano podstawy normatywne wymienionych darowizn oraz omówiono wymogi, które muszą spełnić darczyńcy i osoby obdarowane.

Natomiast *Zwolnienia podatkowe dla związków wyznaniowych w orzecznictwie Sądu Najwyższego USA* stały się tematem wystąpienia dra P. Michalika (UPJPII). Na początku została omówiona pierwsza poprawka do Konstytucji federalnej jako podstawa normatywna orzeczeń dotyczących zwolnień podatkowych dla związków wyznaniowych w USA. Następnie przywołano rys historyczny, będący genezą wskazanego orzecznictwa, jaką jest doktryna separacji związków wyznaniowych i państwa. Prelegent również szczegółowo omówił podstawowe orzecznictwo Sądu Najwyższego USA dotyczące wskazanej kwestii.

Z powodu nieobecności ks. prof. dra hab. R. Sztuchmilera (UWM) jego wystąpienie pt.: *Składki ubezpieczeniowe adwokatów kościelnych* odczytała dr J. Krzywkowska (UWM). Na początku zostały wskazane wymagania wobec adwokatów kościelnych określone w Kodeksie Prawa Kanonicznego. Następnie wskazano podstawy normatywne oraz tytuły, z których wynika obowiązek odprowadzania składek na ubezpieczenie przez adwokatów kościelnych. Wskazano również obowiązki nałożone na wykonujących ten zawód w związku z odprowadzaniem składek na poszczególne ubezpieczenia.

Po wygłoszonych referatach zawiązała się ciekawa dyskusja, w której obok prelegentów głos zabrali: dr P. Leszczyński, dr B. Górowska, dr P. Florianowicz-Błahut, ks. B. Pieron.

Sesja III, zatytułowana: *Varia*, odbyła się pod przewodnictwem ks. prof. dra hab. M. Sitarza (KUL). Jako pierwszy swoje wystąpienie zaprezentował dr W. Brzozowski (UW) pt.: *Działalność kultowa czy działalność gospodarcza? Wokół statusu prawnego scjentologów*, Rozpoczął od próby odpowiedzi na pytanie, czy demokratyczne państwo prawne powinno powstrzymać się od definiowania tego, czym jest religia. Następnie sięgnął do orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczącego scjentologów. Posiłkując się nim, prelegent stwierdził, że Trybunał Praw

Człowieka nie jest podmiotem, którego rolą jest wskazywanie, co religią jest, a co nią nie jest. Jego zdaniem to władze krajowe mogą rozstrzygać tę kwestię i uzależniać od niej rejestrację danej wspólnoty.

Kolejne wystąpienie wygłosiła dr A. Tunia (KUL) pt.: *Finansowe aspekty działalności jednostek organizacyjnych związków wyznaniowych w zakresie turystyki religijnopielgrzymkowej*. Celem wystąpienia było ukazanie problemu stosowania przez kościelne jednostki organizacyjne świadczące usługi w zakresie turystyki religijnopielgrzymkowej odpowiednich zabezpieczeń finansowych przewidzianych przez przepisy prawa państwowego. Wskazane zostały rodzaje tych zabezpieczeń finansowych, które powinny być stosowane przez jednostki świadczące usługi turystyczno-pielgrzymkowe. Wystąpienie zostało poświęcone działalności kościelnych jednostek organizacyjnych prowadzących działalność turystyczną w ramach reżimu prawnego zgodnego z ustawą o usługach turystycznych.

Natomiast dr M. Czuryk (WSM w Warszawie) wygłosiła referat nt.: *Źródła finansowania działalności charytatywnej kościołów i innych związków wyznaniowych*. Zdaniem prelegentki działalność charytatywna należy do istotniejszych funkcji realizowanych przez związki wyznaniowe. Omówiła źródła finansowania tej działalności prowadzonej przez związki wyznaniowe (o charakterze pośrednim i bezpośrednim). Następnie podkreśliła, że gwarancje finansowania instytucji kościelnych w znacznej mierze uzależnione są od modelu stosunków pomiędzy państwem a tymi podmiotami. Wskazała, że w Polsce funkcjonuje model demokratycznego państwa świeckiego, które zapewnia związkom wyznaniowym również wsparcie finansowe.

Kolejne wystąpienie zostało wygłoszone przez mgra M. Poniatowskiego (UKSW) pt.: *Finansowanie „kościelnych” organizacji pożytku publicznego*. Prelegent rozpoczął wystąpienie od poczynienia kilku uwag ogólnych dotyczących omawianego zagadnienia, następnie wskazał przesłanki, jakie musi spełnić konkretna jednostka kościelna, aby uzyskać status organizacji pożytku publicznego. Następnie omówił postępowanie dotyczące rejestracji i uzyskania statusu organizacji pożytku publicznego. Wskazał również skutki majątkowe uzyskania takiego charakteru przez daną kościelną osobę prawną, czyli możliwość przekazania na rzecz takiej organizacji 1% podatku dochodowego.

Natomiast mgr M. Piszcz-Czapla (MSWiA) przedstawiła wystąpienie zatytułowane: *Likwidacja Komisji Majątkowej – zagadnienia legislacyjne*. Prelegentka rozpoczęła od wskazania celu nowelizacji ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w RP dokonanej ustawą zmieniającą z dnia 16 grudnia 2010 r., jakim było zniesienie Komisji Majątkowej a nie zniesienie postępowania regulacyjnego. Prelegentka omówiła skład Komisji Majątkowej oraz wskazała na rozpatrywane przez okres jej działalności sprawy. Następnie skupiła uwagę na omówieniu etapów procedury legislacyjnej projektu ustawy nowelizującej ustawę o stosunku państwa do Kościoła katolickiego.

Z kolei dr P. Borecki (UW) wygłosił referat pt.: *Postępowanie regulacyjne wobec gmin wyznaniowych żydowskich*. Prelegent w swoim wystąpieniu skupił się na aspektach praktycznych postępowania regulacyjnego oraz skutkach tego postępowania dla gmin wyznaniowych żydowskich w Polsce. Omówiona została także geneza tej formy możliwości odzyskania wcześniej utraconych nieruchomości. Następnie wskazane oraz omówione zostały podstawy normatywne tego postępowania regulacyjnego wynikające z ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej.

Jako kolejny swoje wystąpienie zatytułowane: *Konstytucyjność przepisów dotyczących postępowań regulacyjnych* wygłosił dr P. Sobczyk (UKSW). Punktem wyjścia rozważań stał się złożony wniosek do Trybunału Konstytucyjnego o zbadanie konstytucyjności ustawy nowelizującej ustawę o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, na podstawie której została zniesiona Komisja Majątkowa. Prelegent wskazał i omówił – jego zdaniem – niekonstytucyjne aspekty tego aktu normatywnego. Zaliczone do nich zostały zagadnienia proceduralne. Następnie omówił oraz wskazał mankamenty zastosowanej procedury, które zdaniem prelegenta stanowią podstawę stwierdzenia niekonstytucyjności badanego aktu.

Po przedstawionych wystąpieniach zawiązała się dynamiczna dyskusja, w której obok prelegentów udział wzięli: mgr A. Siciński, dr P. Borecki, ks. prof. dr hab. A. Mezglewski, dr P. Leszczyński, mgr P. Marciniak, dr A. Czohara, ks. prof. dr hab. M. Sitarz.

Równolegle odbyła się sesja IV zatytułowana: *Zagadnienia porównawczo-prawne*, a jej przewodniczenie objął dr hab. J. Szymanek (UW). Jako

pierwszy w tej sesji swoje wystąpienie wygłosił ks. prof. dr hab. P. Ryguła (UO) pt.: *Finansowanie Kościoła katolickiego w hiszpańskiej monarchii konstytucyjnej (hiszpańska droga do samofinansowania się Kościoła katolickiego)*. W wystąpieniu szeroko zostały przedstawione kwestie historyczne, które wpływały na kształtowanie się systemu stosunków państwo–kościół w Hiszpanii oraz na finansowanie Kościoła katolickiego. W następnej części prelegent wskazał podstawy normatywne współczesnego systemu prawnego Hiszpanii, czyli monarchii parlamentarnej i stosunków państwo–kościół, które wpływają na kwestie dotyczące finansowania Kościoła katolickiego w tym kraju.

Kolejne wystąpienie dra K. Walczuka (PR) zostało zatytułowane: *Finansowanie związków wyznaniowych na Słowacji*. Prelegent rozpoczął od podkreślenia, że kwestie dotyczące finansowania związków wyznaniowych na Słowacji są normowane niejednorodnie, w wielu aktach prawnych. Następnie omówił te podstawy normatywne. W wystąpieniu wskazano organy państwowe zajmujące się stosunkami państwo–kościół oraz omówiono także zasady i zakresy finansowania związków wyznaniowych na Słowacji. Ponadto wskazano i przybliżono formy finansowania tych podmiotów.

Kolejne wystąpienie pt.: *Finansowanie związków wyznaniowych w Niemczech – podatek kościelny*, przedstawił mgr J. Cupriak (UW). Prelegent skupił się na szczegółowych rozwiązaniach określających podatek kościelny w Niemczech. Ponadto wskazał zalety, ale również wady tej instytucji. Określone i omówione zostały podstawy normatywne tej formy finansowania związków wyznaniowych. Następnie omówił samo pojęcie niemieckiego podatku kościelnego i zasady funkcjonowania. Autor określił beneficjenta tego podatku i cechy, jakie musi on posiadać oraz osobę zobowiązaną do odprowadzania tego podatku.

Natomiast dr B. Krupa (PW) przedstawiła referat pt.: *Finansowanie związków wyznaniowych we Włoszech*. Prelegentka wskazała i omówiła podstawy normatywne określające relacje państwo–kościół we Włoszech, a w szczególności normy określające zasady finansowania związków wyznaniowych, czyli Paktów Laterańskich. Omówiła również nowelizację tego aktu. Prelegentka omówiła różne formy finansowania działalności związków wyznaniowych we Włoszech, takie jak szkolnictwo różnych szczebli, funkcjonowanie sądów kościelnych, renowacja, utrzymanie zabytkowych obiektów sakralnych.

Kolejne wystąpienie przedłożył ks. prof. dr hab. J. Krajczyński (UKSW) pt.: *Finansowanie związków wyznaniowych w Szwajcarii – podatek kościelny*. Autor na początku swojego wystąpienia podkreślił, że ustalenie zasad prawnych w zakresie finansowania kościołów i innych związków wyznaniowych w tym państwie wiąże się z analizą ustawodawstwa poszczególnych państw federacyjnych wchodzących w skład Konfederacji Szwajcarskiej. Omówione zostały ogólne zasady, dotyczące stosunków pomiędzy państwem a kościołami, znajdujące się w samej Konstytucji Konfederacji. Następnie prelegent omówił system finansowania związków wyznaniowych w przykładowo wybranych przez siebie kantonach.

Natomiast zagadnienie zatytułowane: *Finansowanie ze środków publicznych społecznych inicjatyw instytucji religijnych w Stanach Zjednoczonych* przedstawił prof. dr hab. T.J. Zieliński (ChAT). Prelegent rozpoczął wystąpienie od określenia samego pojęcia społecznej inicjatywy, wskazując jej przykłady, jak prowadzenie ośrodków pomocy społecznej, czy opieki domowej nad chorymi i niepełnosprawnymi. Omówiony został historyczny rozwój reżymu prawnego dotyczącego finansowania wskazanych działalności prowadzonych przez instytucje religijne w Stanach Zjednoczonych. Ponadto wskazano i omówiono problemy prawne, jakie dotyczą tego zagadnienia.

Jako kolejna głos zabrała mgr M. Osuchowska (UKSW) nt.: *Finansowanie kościołów i innych związków wyznaniowych na przykładzie wybranych państw Ameryki Łacińskiej*. Prelegentka omówiła rozwiązania konstytucyjne i konkordatowe takich krajów, jak: Argentyna, Boliwia, Brazylia, Kolumbia, Chile, Ekwador, Meksyk, Peru, Urugwaj oraz Wenezuela. Podkreśliła podobieństwa pomiędzy rozwiązaniami prawnymi tych państw w zakresie finansowania kościołów i innych związków wyznaniowych, a jednocześnie wskazała różnice występujące w tych systemach. Ponadto omówiła historyczne uwarunkowania kształtowania się istniejących współcześnie w tych państwach rozwiązań prawnych.

Natomiast ks. prof. dr hab. J. Krukowski (UKSW) wygłosił prelekcję pt.: *Finansowanie kościołów i innych związków wyznaniowych na świecie. Próba klasyfikacji systemów*. Prelegent podkreślił ogromną różnorodność wskazanego zagadnienia. Wymienione i omówione zostały czynniki takie, jak prawo, kultura czy historia danego państwa, wpływające na tę różnorodność na poszczególnych kontynentach. Przedstawiony został

podział na państwa wyznaniowe i świeckie z podkreśleniem, że w obrębie tych dwóch grup można dokonać wielu innych jeszcze rozróżnień. Takie rozróżnienie można poczynić – według prelegenta – również na podstawie kryterium finansowania kościołów i innych związków wyznaniowych w zakresie form i źródeł tego finansowania.

Przedstawione wystąpienia stały się zacznym ciekawej dyskusji, w której oprócz prelegentów głos zabrali: ks. prof. dr hab. W. Góralski, dyr. J. Różański, dr hab. J. Szymanek oraz mgr A. Młynarczyk.

Natomiast sesja V pt.: *Kultura i nauka* odbyła się pod przewodnictwem prof. dr hab. M. Winiarczyk-Kossakowskiej (UW). Jako pierwszy w tej sesji został przedstawiony referat pt.: *Źródła finansowania archiwów kościelnych* przez ks. dr. P. Steczkowskiego (URz) przygotowany razem z dr. J. Dziobkiem-Romańskim (URz). W wystąpieniu omówiony został status prawny archiwów kościelnych w prawie wewnętrznym Kościoła katolickiego oraz w prawie państwowym. Następnie prelegent stwierdził, że kościoły i inne związki wyznaniowe mają obowiązek prowadzenia archiwów, a te wchodzą w skład narodowego zasobu archiwalnego. Dalej omówił zasady finansowania i ochrony archiwów kościelnych.

Kolejne wystąpienie wygłosił dr M. Bielecki (KUL) pt.: *Troska państwa i związków wyznaniowych o zachowania dziedzictwa kulturowego*. Prelegent podkreślił, że wspólna troska państwa i związków wyznaniowych o zachowanie dziedzictwa kulturowego jest konsekwencją konstytucyjnej zasady współdziałania tych podmiotów dla dobra człowieka i dobra wspólnego. Ze strony państwa polega ona w głównej mierze na pomocy. Następnie wskazano i omówiono także rozwiązania prawne określające ramy finansowej pomocy ze strony państwa w celu zachowania dziedzictwa narodowego oraz same źródła finansowania.

Natomiast ks. prof. dr hab. A. Mezglewski (PR) wygłosił referat pt.: *Finansowanie działalności katechetycznej w przedszkolach i szkołach publicznych*. Prelekcja rozpoczęta została od przedstawienia aspektów historycznych dotyczących działalności katechetycznej w przedszkolach i szkołach publicznych. Ukazane i omówione zostały podstawy normatywne finansowania tej działalności związków wyznaniowych ze wskazaniem źródła finansowania. Omówiono także przepisy określające status prawny nauczycieli religii ze wskazaniem na realizowane przez nich zadania oświatowe oraz cele wyznaczone przez władze zwierzchnie danego związku wyznaniowego.

Następne wystąpienie wygłoszone przez mgra M. Olszówkę (UW) zatytułowano: *Finansowanie wyznaniowego szkolnictwa wyższego ze środków publicznych w świetle Konstytucji RP*. Prelegent rozpoczął od wyjaśnienia pojęcia wyznaniowego szkolnictwa wyższego oraz pojęcia środków publicznych. Wskazane i szczegółowo omówione zostały konstytucyjne normy, będące podstawą uregulowań prawnych wskazanego zagadnienia. Następnie przedstawił podstawowe zasady relacji państwokościół określone w art. 25 Konstytucji oraz ich konsekwencje w zakresie finansowania wyznaniowego szkolnictwa wyższego.

Po przedstawionych referatach doszło do ciekawej i dynamicznej dyskusji, w której swoją aktywność zaznaczyli obok prelegentów: mgr R. Brożniak, ks. prof. dr hab. W. Góralski oraz ks. prof. dr hab. K. Warchałowski.

Na zakończenie sympozjum głos zabrał Prezes Polskiego Towarzystwa Prawa Wyznaniowego prof. dr hab. T.J. Zieliński, dziękując uczestnikom za obecność. Następnie słowa podziękowania zostały wygłoszone przez Kierownika Katedry Prawa Wyznaniowego i Konkordatowego WPiA UKSW ks. prof. dra hab. K. Warchałowskiego oraz Dziekana Wydziału Prawa Kanonicznego UKSW ks. prof. dra hab. J. Wroceńskiego. Należy zaznaczyć wysoki poziom merytoryczny, precyzyjność charakteryzującą wygłoszone prelekcje oraz staranne i rzetelne przygotowanie całej konferencji naukowej. Niestety, z powodu absencji prof. dr hab. E. Waszkiewicz (UWr) nie został wygłoszony referat nt.: *Finansowanie gmin wyznaniowych żydowskich we współczesnej Polsce*. Na aprobatę w szczególności zasługuje zapowiedź opublikowania materiałów z zakończonego VIII Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego przygotowanych przez prelegentów.

Aneta Maria Abramowicz